

811.163.41'367.332.7

<https://doi.org/10.18485/sj.2022.27.1.6>

МИЛОШ М. КОВАЧЕВИЋ*

Универзитет у Београду

Филолошки факултет

Универзитет у Крагујевцу

Филолошко-уметнички факултет

Оригинални научни рад

Примљен: 15.12.2021.

Прихваћен: 25.01.2022.

ШТА ЈЕ ТО ПРИЛОШКИ ПРЕДИКАТ

Циљ рада је да се испита статус прилошког предиката у граматичкој и научној србистичкој и/или сербокроатистичкој литератури, и његова научна утемељеност. Издвајају се четири типа тумачења прилошког предиката: 1) то је подврста именског предиката с прилогом у предикативу, 2) то је дио неглаголског предиката с прилогом у предикативу, 3) то је посебна врста предиката равноправна са глаголским и именским предикатом, али с прилогом у предикативу, 4) то је посебна врста предиката са прилогом или мјесном, временском и начинском падежном и предлошко-падежном конструкцијом у предикативу. Вриједност сваког од наведених схватања прилошког предиката провјерава се примјеном научних идентификационих и класификационих критеријума.

Кључне ријечи: предикат, неглаголски предикат, именски предикат, прилошки предикат, предикатив, класификациони критеријуми, principium divisionis, формални и семантички критеријум.

---

* mkovacevic31@gmail.com

* * *

Различита тумачења прилошког предиката у србистичкој и/или сербокроатистичкој литератури довољан су и научно изазован разлог да се потражи научно аргументован одговор на питање шта је *differentia specifica*¹ прилошког предиката у систему предиката српскога језика. Одговор на то питање најприје подразумева систематизацију досадашњих тумачења прилошког предиката, прије свега с обзиром на научне критеријуме који, као аргументи, стоје у њиховој подлози.

У граматичкој и научној србистичкој и/или сербокроатистичкој литератури критеријуми идентификације прилошког предиката су четвороврсни, тако да се на основу њих могу издвојити четири типа одређења (тумачења) прилошког предиката: 1) то је подврста именског предиката с прилогом у предикативу, 2) то је дио неглаголског предиката с прилогом у предикативу, 3) то је посебна врста предиката равноправна са глаголским и именским предикатом, али с прилогом у предикативу, 4) то је посебна врста предиката са прилогом или мјесном, временском и начинском падежном и предлошко-падежном конструкцијом у предикативу. Четири наведена тумачења међусобно се, дакле, разликују по два критеријумима. Прво, по томе да ли се прилошки предикат тумачи као подврста именског предиката или као посебна – с именским предикатом равноправна – врста предиката. И друго, по томе да ли се сматра да се предикатив прилошког предиката изражава само прилогом, или то може бити и предлошко-падежна конструкција. У одговору на та два питања и садржана је *differentia specifica* прилошког предиката.

У овоме раду циљ нам је да навођењем релевантних научних критеријума, прије свега класификационо методолошких и граматичких, освијетлимо научну (не)утемељеност сваког од четирију наведених тумачења, да не кажемо учења. Па ћемо кренути хронолошки, од оног најстаријег, које је, уједно, и у србистици и/или сербокроатистици (било) и најраспрострањеније, тј. које је имало најширу, прије свега граматичку, дистрибуцију. А то је тумачење прилошког као морфолошке подврсте именског предиката.

Према налазима А. Мацановић (2018: 321), Стојан Новаковић је у својој *Српској граматички* из 1894. године први пут у србистици и/или сербокроатистици употребио и образложио термине *глаголски* и *именски прирок*. „Прирок”, вели Новаковић, „може бити двострук: или од самога глагола, или од глагола и каквога имена. По томе се прирок од самога глагола зове *глаголски*, а од глагола и имена – *именски*.” (Новаковић 1894: 250). „У именски прирок”, наставља Новаковић, „може се метнути свако име (именица, придев, број,

¹ *Differentia specifica* логички се дефинише као врсна разлика неког појма у односу на појмове који припадају истом најближем „родном” појму.

заменица) којим се што може казати о подмету. Суштина прирока обично је тим именима и казана, а глагол је само спона, којом се саставља прирок с подметом. Као таква спона најчешће долази глагол *бити* у свим својим облицима. Из примера ће се видети како се у именском прироку могу наћи и различити падежи с предлогом или без предлога. Ради свога именскога постања, *и прилози могу бити део именскога прирока*² (Новаковић 1894: 250–251).

Новаковићева подјела на глаголске и именске прироке прихваћена је у готово свим каснијим граматикама српскога и/или српскохрватскога језика, с тим да је термин *прирок* по правилу замијењен термином *предикат*, а неглаголски дио именског предиката наз(и)ван или *именски дио предиката*, или *лексичко језгро именског предиката* или данас најчешће – *предикатив*. Као и код С. Новаковића, у највећем броју граматика које га спомињу прилог се сматра именским дијелом предиката,³ и то у: Брабец/Храсте/Живковић (1968: 194); Барић и др. (1979: 319); Катичић (1986: 38); Мразовић/Букадиновић (1990: 469); Клајн (2005: 227–228); Силић/Прањковић (2005: 289); Пипер/Клајн (2013: 282).

Сврставање прилога у именске дијелове предиката С. Новаковић је, како се види, образлагао њиховим „именским постањем”, дакле дијахронијским критеријумом. Новаковићевом мишљењу потпору даје А. Белић, који сматра да „немамо ниједне категорије речи која би била толико у вези са другим категоријама речи као што су то прилошке речи. Према томе, највећи број прилошких речи и јесу неправне прилошке речи, тј. такве које се по функцији одвајају од осталих речи, али се по значењу и облику налазе са њима у вези”, с тим да су прилошке ријечи „по значењу своје увек синтагматске без обзира на то каква су језичка средства употребљена да се она изнесу” (уп.: *јуче, прекјуче, онамад* = „пре једног дана”, „пре два дана”, „пре више дана”; *радим овде* = *радим „на овом месту”,* и сл.) (Белић 1958: 61, 59).

Но, без обзира на своје „именско постање” и на „именичку синтагматску вредност”, прилози на синхронном плану, а граматике управо тај план описују, не потпадају под именске ријечи већ самим тим што, за разлику од именских ријечи, нису деклинабилна врста ријечи. Из тога произлази да се прилози не могу подводити под именске ријечи, па сљедствено томе и не могу бити именски дио предиката. Тумачење прилога као именског дијела предиката нужно подразумева да су прилози именске ријечи, а они то нису. Зато је њихово сврставање под именски дио предиката материјална граматичка грешка, или, логички речено, својеврсни *contradictio in adjecto*.

² Ово истицање у цитату је наше.

³ Парадигматичним одређењем таквог именског предиката може се сматрати ово које наводе П. Пипер и И. Клајн: „Именски предикат је предикат у чијем саставу је именица, заменица, придев, број или прилог” (Пипер/Клајн 2013: 282).

Ту тако очигледну, а тако распрострањену, грешку у тумачењу статуса прилога као именског дијела предиката покушао је термилошком измјеном отклонити М. Миновић. Он, наиме, термин *именски предикат* сматра неадекватним ако се под њиме подразумевају и прилози као лексичко језго, па предлаже да се такав предикат назива *неглаголски предикат*. „Наиме, у традиционалној сербокροатистици”, ријечи су Миновићеве, „уобичајено је да се овакав предикат назива *именским*, према именским ријечима (именицама, замјеницама, придјевима и бројевима) као носиоцима лексичке предикатске семантике. Међутим, пошто се у оваквим предикатима може наћи и нека друга ријеч а не само именска (може нпр. и прилог, упореди: *Он је овдје*), и због тога се у овом уџбенику ова врста предиката назива *неглаголским*” (Миновић 1987: 36).

У литератури је већ оцијењено да се „аутор, с правом, опредељује за термин неглаголски предикат, образлажући оправданост употребе овог термилошког решења чињеницом да се у оваквом типу предиката може наћи и нека друга реч а не само именска” (Ајџановић 2018: 289). Међутим, подјела предиката на глаголске и неглаголске заправо је подјела по родном као класификационом критеријуму, и она је задовољавајућа само уколико се не даје врсна поткласификација ни једног ни другог типа предиката. А такву родно-врсну (пот)класификацију предиката предложили смо у раду о систематизацији синтаксичке терминологије, издвајајући сљедеће конституенте термилошког гнијезда *предиката*: 1. *глаголски предикат*, 1а) *прости глаголски предикат*, 1б) *сложени глаголски предикат*; 2. *неглаголски предикат*, 2а) *именски предикат*, 2б) *прилошки предикат* (Ковачевић 1999: 279). Таква класификација до краја уважава хијерархијски статус конститутивних термина заснован на принципу *definitio fit per genus proximum et differentiam specificam*.

Управо због тога што М. Миновић у категорији неглаголског предиката укида именски и прилошки предикат као подврсте, од Миновићеве је класификације потпунија (обухватнија) класификација предиката коју даје М. Стевановић, а коју овдје преносимо: „И према томе да ли се субјекту што приписује глаголом, тј. самим глаголским облицима, или неким именом – придевом, именицом, заменицом, бројем или пак прилогом, ми и разликујемо *глаголске, именске и прилошке предикате*.

Глаголски предикат је сваки предикат у коме се оно што се приписује субјекту изражава глаголским облицима. [...] Када је глаголски предикат исказан само једним личним глаголским обликом, био он прост или сложен, онда је то *прости глаголски предикат*. [...] Предикат састављен од глагола непотпуног значења, какви су модални глаголи: *моћи, морати, требати, вредети, смети, умети* и сл. као и глаголи што означава почетак, настављање или прекид радње: *почети, стати*, или *узети* (у значењу претходног глагола),

престати, наставити, продужити, прекинути и инфинитива или презента с везником да зове се *сложени глаголски предикат*. [...]

Именски предикат је предикат оних реченица у којима се оно што се субјекту приписује означава неким именом (именицом, придевом, заменицом или бројем). [...]

Постоји и трећа врста предиката, а наиме *прилошки предикат*, који се тако назива по томе што у њему функцију приписивања особине ономе о чему се у реченици говори врше прилози” (Стевановић 1979: 35, 36, 37, 40).

У датој Стевановићевој подјели није у потпуности испоштован родно-врсни хијерархијски принцип класификације, јер су као предикати истога реда, исте класификационе врсте, са глаголским предикатима изједначени именски и прилошки предикати. То се посебно види по наведеној поткласификацији глаголских предиката, у којој је глаголски предикат само родни (хиперорднирани) појам. С појмом глаголског предиката нису, међутим, класификационо равноправни појмови именског и прилошког предиката, пошто они нису родни него врсни појмови (у Стевановићевој класификацији недостајућег) неглаголског предиката.

За нашу анализу прилошких предиката најзначајније је да Стевановић *искључиво прилоге сматра лексичким језгром прилошког предиката*, будући да он класификацију неглаголских предиката врши према морфолошком критеријуму врсте ријечи. Стевановићева подјела предиката без икаквих је измјена пренесена у енциклопедијском језичком приручнику А. Пеца и Ж. Станојчића, са истим одређењем и прилошких предиката као „врсте предиката где функцију приписивања особине субјекту врше прилози: То је *страшно*. Ово је *дивно*.” (Пецо/Станојчић (ред.) 1972: 374–376, 384).

Класификацију предиката различиту од свих анализираних – и од оне чији је инаугуратор С. Новаковић, и од оне коју предлаже М. Миновић, и од оне коју је образложио М. Стевановић – даје Љ. Поповић у коауторском средњошколском уџбенику са Ж. Станојчићем (Станојчић/Поповић 1992: 212–222). У тој класификацији предикат се као један од два „главна реченична конституента” дијели на „*глаголски или копулативни*”, с тим да се глаголски даље не класификује, него се као јединствена категорије дефинише као „глагол у конгруентном потврдном или одричном личном облику којим се именује, конкретизује и приписује ситуација означена реченицом” (Станојчић/Поповић 1992: 212, 214). Копулативни предикат дијели се *именски предикат* и *прилошки предикат*. Именски предикат се дефинише као „предикат састављен од копуле (споне) и именског предикатива, којем се субјекту приписује нека квалификација или се он идентификује”, док се прилошки предикат дефинише као предикат „састављен од копуле и прилошког предикатива (прилошког дела

предиката) којим се субјекту приписује локализација (место), стање (ситуација) или време његове реализације” (Станојчић/Поповић 1992: 217, 220).

Највећа новост ове класификације тиче се одређења језичке јединице којом се изражава „прилошки копулативни предикатив”. „То је”, вели Љ. Поповић, „или (1) *прилошка јединица* (прилог или прилошка синтагма) за место, начин (стање) или време; или (2) *именичка јединица* у таквом зависном падежу или – чешће – у таквој предлошко-падежној конструкцији који му дају месно, ситуационо или временско значење, дакле, именичка јединица са прилошким (адвербијалним) значењем”, што илуструју примјери: Станица *је далеко*. Иван *је у школи*. Иванов брат *је био на зимовању*. Предавање *је сутра*. (Станојчић/ Поповић 1992: 219–220).

Овакво тумачење прилошког предиката – као предиката израженог не само прилозима него и мјесно-временско-начинским падежним конструкцијама – добило је своје сљедбенике. На исти начин прилошки предикат и структуру прилошког предикатива у својој граматици тумачи и Ж. Станојчић (2010: 291). М. Радовић Тешић (2011: 120–121, 125) у свом школском рјечнику лингвистичких и граматичких појмова за прилошки предикат каже да је „врста предиката састављеног од копуле и прилошког предикатива где функцију приписивања односа према субјекту врши прилог или предлошко-падежна конструкција”. Такво одређење прилошког предиката у основи је прихваћено и у ауторској монографији П. Пипера и др. (2005), гдје се говори о „адвербијалним предикативима као прилозима или предлошким именским изразима”, нпр.: Он *је близу*, Он *је поред мене*; Она *је у добром стању*; Састанак *је био у петак*, и др. (Пипер и др. 2005: 338). О предикату у овој монографији пишу два аутора у два различита поглавља, с тим да један од аутора не разликује „адвербијални предикатив” од адвербијалне допуне⁴, док други не разликује придјеве и прилоге у функцији „прилошког предикатива”.⁵

Одређење прилошког предиката које је у средњошколској граматици дао Љ. Поповић готово као аксиом, без научног преиспитивања, преузима Ј. Ајцановић (2019) у својој монографији проистеклој из докторске дисертације. Она

⁴ Уп.: „Кад год непунозначни глаголски елемент не може да конституише предикатски израз без адвербијалног елемента, тај елемент је адвербијални предикатив, а не самостални адвербијал” (као нпр.: Предавање траје *кратко*; Будва постоји *дуго*; Београд се налази *на ушћу Саве у Дунав*) (Пипер и др. 2005: 337). У истој монографији у поглављу „Прилошке допуне и одредбе”, које је писао други аутор, дати се примјери исправно одређују као прилошке допуне (в. Пипер и др. 2005: 497–499).

⁵ Тако се међу примјерима прилошког предикатива, које све цитирамо, наводи и именски предикативи изражени придјевима уз глаголске именице у субјекту: „(а) *Хладно му је*; *Ја сам добро*; *Мира је лоше*; (б) *То што сте учинили је лепо од вас*; *Пливање је корисно за њу* [sic!]; *Пушење је (за свакога) штетно*. [sic!]” (Пипер и др. 2005: 493). О научним промашајима, па чак и материјалним грешкама, у овој граматици, посебно у дијелу који се односи на предикат, в. исцрпно: Ковачевић (2005: 781–823).

прилошке предикате дефинише као „сложене, двокомпонентне конструкције репрезентоване вишелексемским спојевима компонованим од најмање две лексеме од којих је једна обавезно глаголска, а друга је увек према параметру форме (или врсте речи) неглаголска – прилог или именица, а према функцији адверб” (Ајдиновић 2019: 46). Прилошки предикат се, дакле, изражава или прилогом или именицом, с тим да су прилог и именица обједињени истом адвербијалном функцијом.

Дато одређење прилошког предиката више је него спорно и с обзиром на издвојене форме изражавања (врсте ријечи) и с обзиром на подударност у адвербијалној функцији. Па кренимо прво од питања (не)истовјетности адвербијалне функције.

Неспорно је да је адвербијална функција примарна функција прилога. Али то се не може рећи и за именице (и супстантивне ријечи уопште) у падежној и предлошко-падежној форми. Супстантивна категорија ријечи (дакле, именице и именичке замјенице) у адвербијалној или прилошкоодредбеној функцији наступа захваљујући *функционалној транспозицији (преобразовању)* врста ријечи. Синтаксичку теорију функционалне транспозиције или преобразовања први уводи Ш. Баји (1955) а разрађује је Л. Тенијер (1988), и она подразумијева да једна врста ријечи, не мијењајући морфолошку категорију врсте ријечи, преузима синтаксичку функцију која је примарна некој другој врсти ријечи.⁶ Примарне функције супстантивне врсте ријечи су функције субјекта и објекта, али супстантивна категорија ријечи може вршити како функцију атрибута, која је примарна адјективној категорији ријечи, тако и функцију адвербијалне одредбе, која је примарна функција прилошке категорије ријечи. Да су именице (и именичке замјенице) у функцији атрибута или прилошке одредбе функционално преобразоване, види се по томе што оне у тим секундарним функцијама наступају само према надређеном члану синтагме (дакле, са својом пасивном валентношћу), док према свом подређеном члану (дакле, са својом активном валентношћу) исказују категоријална својства – остају именице (или замјенице) тј. активно су валентне искључиво према адјективној категорији ријечи, што

⁶ Уп.: „Языковый знак, полностью сохраняя свое семантическое значение, может изменить грамматическое значение, приняв на себя функцию какой-нибудь лексической категории (существительного, глагола, прилагательного, наречия), к которой он не принадлежит. Такую систему грамматических замен мы будем называть функциональной транспозицией” (Баји 1955: 130–131).

Бајијево учење о функционалној транспозицији разрадио је оснивач структуралне синтаксе Л. Тенијер, мијењајући термин *транспозиција* у термин *транслација*. И сам Тенијер одаје Бајију признање као оснивачу теорије функционалног преобразовања: „Насколько мне известно, первым почувствовал необходимость введения понятия трансляции Шарль Балли, которого неотступно преследовала мысль о том, какие богатые возможности для синтаксических исследований таит в себе это понятие” (Тенијер 1988: 396).

значи да њихови додаци могу бити само атрибути.⁷ За разлику од именице у прилошкој функцији, прилог коме је адвербијална примарна функција исказује прилошку валентност и према надређеном (пасивну валентност) и према подређеном (активну валентност) члану синтагме.⁸ Различити су разлози функционалне транспозиције врста ријечи, а један од најбитнијих свакако је проширење типова „прилошких” значења неизразивих примарном категоријом ријечи. Кад је у питању супстантивна категорија ријечи у адвербијалној функцији, то значи да ће она изражавати већи број прилошких значења од оних која се могу изразити прилогом. Тако прилози имају или мјесно или временско или начинско или узрочно значење, док супстантивни падежни или предлошко-падежни облици наступају не само у функцији прилошке одредбе мјеста, времена, начина и узрока – него још најмање и услова, посљедице, циља, поређења, допуштања, контраста и изузимања.

Зато је, кад се говори о прилошким предикативима израженим падежним и предлошко-падежним конструкцијама, тешко наћи научно оправдање мишљењу да само падежни и предлошко-падежни облици за мјесто, начин и вријеме могу бити прилошки предикативи, а да то нпр. не могу бити предикативи са другим прилошкоодредбеним значењима (узрочним, условним допусним...), од којих се узрочно чак и прилозима изражава, али је ето из неких, вјероватно ни ауторима тог тумачења незнатих разлога, искључено из прилошког предикативног значења.

Наиме, ако се функција прилошких предикатива приписује сљедећим предлошко-падежним конструкцијама: *Иван је у школи*; *Иванов брат је био на зимовању*; *Он је поред мене*; *Она је у добром стању*; *Састанак је био у петак*, онда такву функцију морају имати и предикативи са немјесно-неначинско-невременским значењем, као што су нпр.:

Протест је био упркос забрани; *Одрони су били услед поплава*; *Несрећа је била због погодице*; *Сви су против Марка*; *Велика радост је била због Партизанове победе*; *То врвнило је од сунца*; *То ће бити у случају земљотреса*, и сл.

Није, наиме, оправдано, будући да не почива ни на каквим научно утемељеним критеријумима, прилошким значењима сматрати само дио прилошких значења која се изражавају падежним и предлошко-падежним конструкцијама, а дио прилошких значења тих конструкција прећут(кив) ати као да и не постоје. Ако се сматра да су прилошка значења само она која

⁷ Нпр. у синтагми *чита у градској библиотеци* предлошко-падежна конструкција у *библиотеци* наступа у функцији прилошке одредбе (мјеста) према глаголу *читати*, али је њен валенцијски условљени додатак искључиво атрибут, оvdје изражен придјевом *градској*.

⁸ Нпр.: у синтагми *срели су се јуче рано* прилог *јуче* прилошка је одредба (времена) у односу на глагол *срести се*, и он валенцијски отвара мјесто навођењу другог прилога (*рано*) који према њему врши функцији прилошке одредбе.

се могу изразити прилозима, како онда међу њима нема узрочних будући да постоје узрочни прилози, и како онда значењски тумачити падежне и предлошко-падежне конструкције у прилошкоодредбеној функцији која није мјесна, временска или начинска?

Вјероватно сматрајући да су прилошка значења само она која највећи број прилога (чак не и сви) има, они који заступају такво мишљење потпуно су сметнули с ума непобитну синтаксичку чињеницу: функционалном преобразовању јединица није примаран разлог употреба друкчијих јединица за исказивање истог значења, него стварање могућности да се изразе и она значења неизразива примарном језичком јединицом. Најбоља потврда томе јесу неконгруентни атрибути, који су значењски неподударни с конгруентним, а имају и шири спектар значења (в. Ковачевић 2015: 13–34). Ништа неуверљивија потврда није ни врло жив процес стварања прилошких израза као функционално-семантичких еквивалената прилога. Тим се прилошким изразима, наиме, не изражавају само значења која се могу изразити прилозима него, како је то доказала И. Чутура, и „значења неизразива прилозима”⁹. Тако се „предлошко-заменичким моделима прилошких израза попуњавају празна места у семантичкој парадигми прилога, односно њима се могу изразити прилошка значења која се ни делимично не могу изразити прилозима” (Чутура 2020: 271).

Анализа функционалног аспекта прилошких предиката показује да укључење дијела падежних и предлошко-падежних конструкција (оних с мјесним, временским и начинским значењем) у прилошке предикативе не почива ни на каквим егзактним научним критеријумима, јер остаје нејасно зашто су онда искључене падежне конструкције са другим прилошкоодредбеним значењима, и то како оне изразиве прилозима (нпр. узрочне), тако и оне неизразиве прилозима (нпр. условне, допусне, намјерне, контрастне). Зато и кад би се прихватило као научно оправдано – а научно оправдано није! – укључење у прилошке предикативе и падежних и предлошко-падежних конструкција, оно не би могло бити рестриктивно (сведено само на мањи број прилошких значења)¹⁰ како то предлажу Љ. Поповић и Ј. Ајџановић. Осим тога оно би захтијевало и нужну терминолошку измјену – такав предикат не би се могао нити смио звати *прилошким предикатом*, него *предикатом са прилошким значењем*, или још боље и тачније: *са прилошкоодредбеним значењем*¹¹. На то

⁹ У прилошке изразе са „значењима неизразивим прилозима” спадају: 1) изрази са значењем намере, 2) изразе са значењем околности, 3) изразе са значењима ексцептивности, 4) изрази са значењем супституције, 6) изрази са значењем концесивности, 5) изрази са значењем адитивности, и 7) изрази са значењем контрастности (Чутура 2020: 266–275).

¹⁰ Будући да је то огрешење о логички класификациони принцип *totum divisionis*, који адекватним обимом сматра укључење у анализу свих чланова које дати класификациони принцип подразумева.

¹¹ Термин *прилошкоодредбени предикат* сусреће се у рјечнику О. С. Ахманова (1966: 415): «Сказуемое обстоятельственное англ. *adverbial predicate*. Составное сказуемое, состоящее из глагола-связки и обстоятельного слова».

упућује прије свега саоднос *прилошког* са *именским предикатом*. Наиме, ако термин *именски* предикат морфолошки упућује само на *именске* врсте ријечи (именице, замјенице, придјеве и бројеве), тј. мотивисан је само именским ријечима, онда аналогно термин *прилошки* предикат може упућивати само на *прилошке* ријечи (а између врста ријечи то су само прилози), тј. може бити мотивисан само прилозима као врстом ријечи. У супротном долази до огрешења о научно нужни принцип јединствености класификације (*principium divisionis*).

И управо је у датој класификацији именских и прилошких предиката с укључењем предлошко-падежних конструкција у прилошке предикативе тај класификациони принцип (*principium divisionis*) најочигледније изневјерен. Дати принцип, наиме, значи да се „систематска, хомогена и потпуна класификација обавља само *по једном одређеном принципу*, тј. по једној битној карактеристици једног вишег појма који има своје варијанте”, односно уважава правило *јединствености*, које подразумева „да се једна класификација може обављати по одабраном принципу од почетка до краја, тако да се у једној класификацији не могу наћи врсни појмови по неким другим критеријумима” (Панић 1999: 69–70). Уколико се тај принцип не уважава, класификација се не може сматрати научном, будући да је „збркана и конфузна”. Потврда класификационе „збрканости и конфузности” изазване огрешењем о *principium divisionis* управо је статус прилошког предиката у терминосистему копулативних (боље: неглаголских) предиката, унутар кога је, укључењем предлошко-падежних конструкција у прилошки предикатив, *именски предикат* издвојен на основу критеријума *врста ријечи* а *прилошки предикат* на основу семантичког критеријума,¹² иако оба имају статус *кохипонимског термина* у односу на копулативни предикат као *хиперонимски термин*.

Велики недостаци, посебно они који се тичу огрешења о класификационе принципе *totum divisionis* и *principium divisionis*, тумачењу прилошког предикатива које је утемељио Љ. Поповић (Станојчић/Поповић 1992: 212–222) а Ј. Ајџановић (2019) монографском обрадом „потврдила” – одричу статус научно утемељеног. Тих недостатака нема у тумачењу М. Стевановића, зато што он прилошким предикатом сматра само предикат чији је предикатив прилог, док све предикате с именицама у било којој форми и у било ком значењу он сврстава под *именске предикате*¹³. Зато се потпуно тачном показује оцјена

¹² Тако у основи дата класификација, с обзиром на примјену критеријума *principium divisionis*, није научно ништа утемељенија од класификације животиња из „извесне кинеске енциклопедије”, што је наводи М. Фуко на почетку своје књиге *Ријечи и ствари*, а по којој се „све животиње дијеле на: а) оне које припадају Цару, б) миришљаве, ц) припитомљене, д) мале свиње, е) сирене ф) чудовишта, г) псе на слободи, х) оне које су укључене у ову класификацију, и) које се узбуђују као лудаци, ј) безбројне, к) нацртане танком кичицом од девине длаке, л) et cetera, м) које су сломиле крчаг, и н) које из даљине личе на мухе” (Фуко 1971: 59).

¹³ То потврђују бројни примјери које за *именски предикат* наводи М. Стевановић (1979: 43–44), међу којима су и следећи: *Старац је питоме нарави*; *Питање је од огромне важности*;

која је у литератури већ изречена о научној вриједности тумачења прилошког предиката чији су инаугуратори М. Стевановић и Љ. Поповић. А та оцјена гласи: „Стевановићево рјешење је кудикамо системније и критеријално консеквентније, јер се подјела предикатива према врстама ријечи досљедно и безизузетно може провести” (Ковачевић 2007:124).

Аргументујући неприхватање дате оцјене, и истовремено прихватање рјешења које о прилошком предикату нуди Љ. Поповић, Ј. Ајџановић у својој монографији, несвјесна да тиме изневјерава како *principium divisionis* тако и *totum divisionis*, наводи сљедеће реторичким питањем исказано образложење: „Ипак, да ли је могуће а и оправдано у потпуности искључити семантички критериј приликом типологизације предиката?” (Ајџановић 2019: 32). У „припомоћ” том „аргументу” она наводи још само одговор на питање да ли сви форме падежних и предлошко-падежних конструкција припадају истом типу предикатива, а тај одговор гласи: „Узме ли се у обзир само критеријум врсте речи, да, али, чини се, да се без увида у значење које остварују, наведени предикатски изрази не могу сврстати у једну класу” (Ајџановић 2019: 32–33). И тврдња исказана реторичким питањем и ова исказана одговором на постављено питање своде се на исто – приликом типологизације предиката нужно је укључити и семантички критеријум. И то није спорно, само је питање како и на ком нивоу типологизације тај критеријум укључити и њим се служити. Већ смо показали да његово укључење у статус врсног критеријума при издвајању прилошког предиката на истом класификационом нивоу са именским предикатом представља очигледно огрешење о научно нужан *principium divisionis*. Уколико би на том нивоу био примијењен семантички као класификациони критеријум, онда би се тај критеријум морао примијенити и за одређење именског предиката. Али тад се ти предикати не би могли именовати као именски и прилошки, него би се то именовање морало направити према доминантној семантичкој карактеристици. Семантички критеријум зато мора бити укључен на хијерархијски нижем нивоу анализе: при опису и систематизацији значењских подтипова именског и прилошког предиката издвојеним према јединственом морфолошком критеријуму (врсти ријечи). На тај начин би све одличне семантичке анализе и поткласификације које о предикативу израженим именицама са прилошким значењима даје у својој монографији Ј. Ајџановић (2019) биле анализе именског предиката. Јер у оквиру прилошког предиката таквим семантичким анализама ни по једном класификационо научно релевантном критеријуму нема мјеста, него је ту, нажалост, прије ријеч о научно „промашеној теми”.

Цело село је у једној ували, а школа је на брду; Наше село је при планини; Дуд је пред кућом; Штап је за вратима; Друг је из мог разреда; Она је као мајка; Њихова је књижевност под страним утицајем; Све су куће у том селу под сламом; Она је у жалости., и др.

Да закључимо. У раду је научној анализи подвргнут статус прилошког предиката у граматичкој и научној србистичкој и/или сербокроатистичкој литератури, и његова научна утемељеност. У литератури се прилошки предикат тумачи на четири начина: 1) то је подврста именског предиката с прилогом у предикативу, 2) то је дио неглаголског предиката с прилогом у предикативу, 3) то је посебна врста предиката равноправна са глаголским и именским предикатом, али с прилогом у предикативу, 4) то је посебна врста предиката са прилогом или мјесном, временском и начинском предлошко-падежном конструкцијом у предикативу.

У највећем броју српских и хрватских граматика, од најстаријих до најновијих, прилошки предикатив сматра се дијелом именског предиката. Тумачење прилога као именског дијела предиката нужно подразумева да су прилози именске ријечи, а они то нису. Зато је њихово сврставање под именски дио предиката материјална граматичка грешка, или, логички речено, својеврсни *contradictio in adjecto*.

Распрострањену грешку у тумачењу статуса прилога као именског дијела предиката покушао је терминолошком измјеном отклонити М. Миновић, који термин *именски предикат* мијења термином *неглаголски предикат*. Основни недостатак овога рјешења, које подразумева подјелу предиката на глаголске и неглаголске, у томе је што је то подјела по родном као класификационом критеријуму, тако да је задовољавајућа само уколико се не даје врсна поткласификација ни једног ни другог типа предиката.

Прилошки предикат као посебну врсту предиката равноправну са глаголским и именским предикатом први издваја М. Стевановић, сматрајући да је прилошки предикат онај у коме је предикатив изражен искључиво прилогом. Једини недостатак Стевановићеве класификације предиката у томе је што у датој подјели није у потпуности испоштован родно-врсно хијерархијски принцип класификације, јер су у оквиру предиката истога врснога статуса са глаголским предикатима изједначени именски и прилошки предикати, иако то они класификационо не могу бити.

По много чему нову класификацију предиката даје Љ. Поповић у коауторском средњошколском уџбенику са Ж. Станојчићем. Он предикате најприје дијели на глаголске и копулативне, а копулативне даље на *именске предикате* и *прилошке предикате*. Највећа новост ове класификације тиче се одређења језичке јединице којом се изражава „прилошки копулативни предикатив”, а то су или прилози или падежне и предлошко падежне конструкције само са мјесним, начинским и временским значењем. Критеријална анализи овако одређеног прилошког предиката показала је да је овако дефинисан прилошки предикат научно више него споран и с обзиром на издвојене форме изражавања (врсте ријечи) и с обзиром на подударност различитих прилошких предикатива

у адвербијалној функцији. У таквом одређењу прилошког предиката изневјерена су два нужна класификациона принципа – *totum divisionis* и *principium divisionis*, будући да су научно спорни и обим разматраног појма и критеријум јединствености његове класификационе идентификације. Пошто се огрешује о темељне логичке идентификационе и класификационе принципе адекватности и јединствености диобе (дивизије), овај начин тумачења прилошког предиката од свих анализираних је најмање научно заснован и прихватљив.

Анализа је показала да је од четирију анализираних приступа тумачењу прилошких предиката научно најутемељенији онај који даје М. Стевановић. Тај приступ је најсистемнији и научно најконсеквентнији, јер је подјела предикатива према врстама ријечи критеријално потпуно јасна, досљедна и безизузетна.

ЛИТЕРАТУРА

- Ајдановић 2019:** Јелена Ајдановић, *Прилошки предикат у стандардном српском језику*, Нови Сад: Филозофски факултет.
- Ахманова 1966:** Ольга Сергеевна Ахманова, *Словарь лингвистических терминов*, Москва: Издательство „Советская энциклопедия”.
- Баји 1955:** Шарль Балли, *Общая лингвистика и вопросы французского языка*, перевод с третьего французского издания Е. В. и Т. В. Вентцель, Москва: Издательство иностранной литературы.
- Барић и др. 1979:** Eugenija Barić, Mijo Lončarić, Dragica Malić, Slavko Pavešić, Mirko Peti, Vesna Zečević, Marija Znika, *Priručna gramatika hrvatskoga književnog jezika*, Zagreb: Školska knjiga.
- Белић 1958:** Александар Белић, *О језичкој природи и језичком развоју: Лингвистичка испитивања*, I књига, Београд: Полит.
- Брабец/Храсте/Живковић 1968:** Ivan Brabec, Mate Hraste, Sreten Živković, *Gramatika hrvatskosrpskoga jezika*, VIII neizmijenjeno izdanje, Zagreb: Školska knjiga.
- Катичић 1986:** Radoslav Katičić, *Sintaksa hrvatskoga književnog jezika: Nacrt za gramatiku*, Zagreb: JAZU.
- Клајн 2005:** Ivan Klajn, *Gramatika srpskog jezika*, Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Ковачевић 1999:** Милош Ковачевић, О школској синтаксичкој терминологији, *У одбрану српскога језика – и даље*, друго допуњено издање, Београд: Требник, 272–281.

- Ковачевић 2005:** Милош Ковачевић, Тотални граматички промашај (Предраг Пипер, Ивана Антонић, Владислава Ружић, Срето Танасић, Људмила Поповић, Бранко Тошовић, *Синтакса савременога српског језика: проста реченица*, у редакцији Милке Ивић, Београд – Нови Сад: Институт за српски језик САНУ, Београдска књига; Матица српска, 2005, 1165 стр.), *Српски језик X/1–2*, Београд, 781–823.
- Ковачевић 2007:** Милош Ковачевић, Пунозначна и копулативна употреба глагола БИТИ, *Србистичке теме*, Крагујевац: ФИЛУМ, 107–127.
- Ковачевић 2015:** Милош Ковачевић, Семантички типови неконгруентних атрибута српскохрватског језика, *Кроз синтагме и реченице*, друго, ћирилично издање, Београд: Јасен, 13–34.
- Мацановић 2018:** Ана Мацановић, *Српска језикословна терминологија у 19. веку*, Београд: Институт за српски језик.
- Миновић 1987:** Milivoje Minović, *Sintaksa srpskohrvatskog / hrvatskosrpskog književnog jezika za više škole*, Sarajevo: Svjetlost, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Новаковић 1894:** Стојан Новаковић, *Српска граматика*, Београд: Државна штампарија. Панић 1999: Vladislav Panić, *Aksiologika ili logička argumentacija vrednosti*, Београд: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Панић 1999:** Vladislav Panić, *Aksiologika ili logička argumentacija vrednosti*, Београд: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Пецо/Станојчић (ред.) 1972:** *Enciklopedijski leksikon – Mozaik znanja 1: Srpskohrvatski jezik*, redaktori i urednici Asim Peco i Živojin Stanojčić, Београд: Interpres.
- Пипер и др. 2005:** Предраг Пипер, Ивана Антонић, Владислава Ружић, Срето Танасић, Људмила Поповић, Бранко Тошовић, *Синтакса савременога српског језика: проста реченица*, у редакцији Милке Ивић, Београд – Нови Сад: Институт за српски језик САНУ, Београдска књига, Матица српска.
- Пипер/Клајн 2013:** Предраг Пипер, Иван Клајн, *Нормативна граматика српског језика*, Нови Сад: Матица српска.
- Радовић Тешић 2011:** Милица Радовић Тешић, *Грамматички и лингвистички појмовник*, Београд: Учитељски факултет.
- Силић/Прањковић 2005:** Josip Silić, Ivo Pranjković, *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta*, Zagreb: Školska knjiga.

Станојчић 2010: Живојин Станојчић, *Граматика српског књижевног језика*, Београд: Креативни центар.

Станојчић/Поповић 1992: Живојин Станојчић, Љубомир Поповић, *Грамати-ка српскога језика. Уџбеник за I, II, III и IV разред средње школе*, друго издање, Београд – Нови Сад: Завод за издавање уџбеника и Завод за уџбенике и наставна средства.

Стевановић 1979: Михаило Стевановић, *Савремени српскохрватски језик II Синтакса (граматички системи и књижевнојезичка норма)*, треће издање, Београд: Научна књига.

Тенијер 1988: Люсьен Теньер, *Основи структурног синтаксиса*, превод с францускога И. М. Богуславског и др., Москва: Прогресс.

Фуко 1971: Мишел Фуко, *Ријечи и ствари*, Београд: Нолит.

Чутура 2020: Илијана Чутура, *Међуоднос прилога и прилошких израза у савременом српском језику*, Јагодина: Факултет педагошких наука Универзитета у Крагујевцу.

WHAT IS THE ADVERBIAL PREDICATE

Summary

The paper analyses the status of adverbial predicate in the grammatical and scientific Serbistic and/or Serbo-Croatistic literature, and its scientific soundness. Four types of adverbial predicate interpretation are singled out: 1) a subtype of the noun predicate with an adverb in the predicative, 2) a part of the non-verb predicate with an adverb in the predicative, 3) a special type of the predicate equal with the verb and noun predicate, but with an adverb in the predicative, 4) a special type of the predicate with an adverb or place, time and manner case and adverb-case structure in the predicative. The value of each of these interpretations is checked according to strict scientific identification and classification criteria.

The analysis has shown that the fourth interpretation, given by LJ. Popović, is scientifically the least sound, because it falls short of two necessary scientific classification principles – *totum divisionis* and *principium divisionis*. The third interpretation, authored by M. Stevanović, is scientifically the soundest as it is the most systemic and scientifically the most consistent, because in terms of criteria, it is based on an entirely clear, consistent and unexceptional identification of the types of the predicate and thus of the adverbial predicate, where the predicative can only be an adverb.

Keywords: predicate, non-verb predicate, noun predicate, adverbial predicate, predicative, classification criteria, principium divisionis, formal and semantic criteria.